

- випуск в обіг довготермінових фінансових цінних паперів;
- випуск в обіг нових видів державних цінних паперів (державні ощадні облигації, лотерейні облигації, спеціалізовані відзивні купонні облигації);
- розширення кола учасників на первинному та вторинному ринках державних цінних паперів.

Висновки. В умовах недостатності фінансових ресурсів, державні внутрішні боргові зобов'язання виступають одним з фінансових інструментів для їх залучення. Основним видом боргових зобов'язань, які функціонують на ринку України, є облигації внутрішньої державної позики.

Для ефективного функціонування державних цінних паперів необхідно створити ринкові умови діяльності на первинному та вторинному ринках, підвищити їх ліквідність та збільшити види фінансових інструментів на них.

Література

1. Управління державним боргом : навч. посібн. / О.О. Прутська, О.А. Сьомченков, Ж.В. Гарбар, Л.І. Губанова, В.В. Руденко / за заг. ред. О.О. Прутської. – К. : Центр навч. літ-ри., 2010. – 216 с.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.minfin.gov.ua/>.
3. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua/>.
4. Павлов В.І. Цінні папери в Україні : навч. посібн. / В.І. Павлов, І.І. Пилипенко, І.В. Кривов'язюк. – К. : Вид-во "Кондор", 2004. – 400 с.
5. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23.02.2006 р., № 3480 – IV (зі змінами і доповненнями).
6. Кучер Г. Розвиток ринку внутрішніх державних боргових зобов'язань України / Г. Кучер // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – К. : Вид-во КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 47-58.
7. Кондрат І.Ю. Прогнозування показників Державного боргу як фактора економічної безпеки України / І.Ю. Кондрат, С.Я. Фаріон // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 211-215. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.nbuv.gov.ua>.
8. Національне рейтингове агентство "Рюрік" // Аналітичний огляд ринку облигацій України за 1 квартал 2011 року. – С. 17-18. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rurik.com.ua>.
9. Моташко Т.П. Напрями підвищення активності населення на внутрішньому ринку державних запозичень України / Т.П. Моташко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 6. – С. 45-47.

Коблык И.И. Внутренние государственные заимствования: оценка и перспективы развития

Определена динамика государственного долга и доля, которую занимает внутренняя государственная задолженность в его структуре. Даны анализ внутреннего рынка долговых обязательств государства и рекомендации по направлениям их совершенствования.

Ключевые слова: дефицит бюджета, внутренний государственный долг, внутренние государственные заимствования, облигации внутреннего государственного займа.

Koblyk I.I. Internal government borrowing: evaluation and prospects

The article defines the dynamics of public debt and the share of which is internal public debt in its structure. In the article was provided analysis of the internal market debt instruments and recommendations on areas for improvement.

Keywords: budget deficit, domestic debt, domestic government borrowing, bond bills.

УДК 339:656.6/7 (100)"20"

Аспір. О.І. Козут¹ –
Львівський НУ ім. Івана Франка

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ НАФТИ В ПЕРІОД ПІСЛЯ КРИЗИ 2008 РОКУ

Проаналізовано тенденції розвитку та умови торгівлі, динаміку світової ціни на нафту. Описано процес адаптації ринку нафти під час світової фінансової кризи 2008 р. Досліджено економічну політику країн-експортерів нафти, яка зумовлена фінансовою кризою. Висвітлено основні проблеми та недоліки функціонування нафтового ринку у післякризовий період.

Ключові слова: ринок нафти, монополізація, енергозбереження, альтернативна енергетика.

Вступ. З початку розвитку нафтового видобування і торгівлі країни-експортери фактично диктували рівень цін, який постійно зростав. Питання розвитку ринку нафти щороку стає актуальнішим. Видобуток і споживання цих ресурсів, що активно почали використовуватися на початку ХХ ст., росте з кожним роком.

Основною тенденцією розвитку нафтового ринку є конфліктна ситуація, закладена в розподілі нафтових ресурсів на планеті. Основні споживачі – високорозвинені країни і країни, які набувають економічної і політичної активності, тоді як світові запаси енергоресурсів сконцентровані головним чином на територіях відносно невеликої групи країн, що розвиваються, та з країнами перехідної економіки [1].

Мета роботи – проаналізувати тенденції розвитку світового ринку нафти та висвітлити проблеми нафтового сектору міжнародного ринку станом на 2011 р.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку світового ринку енергоресурсів та динаміки цін на нафту та нафтопродукти зробили такі вчені, як М. Гончар, О. Малиновський [1], А. Яценко [2], Ю. Пахомов [3], Дж. Солон [4], К. Солонінко [5], Л. Чао-Вей [6]. Проте питання умов торгівлі та функціонування ринку нафти потребує подальшого дослідження, особливо в період після кризи 2008 р. та в умовах посилення монополізації нафтового сектору.

Виклад основного матеріалу. Найбільші нафтові родовища розташовані в арабських країнах: в Іраку, Ірані, у країнах Північної Африки, у Нігерії, на шельфах Південно-Східної Азії, у Мексиці, на Алясці, у Північному морі (Великобританія, частково Норвегія). У наш час контроль за паливно-енергетичними ресурсами, засобами їх транспортування та перероблення має важливе значення у визначенні економічної і геополітичної ситуації тієї чи іншої країни.

Визначальну роль у видобутку та експортуванні нафти, безперечно, відіграє Близький і Середній Схід. Промисловий видобуток нафти почався у Бахреїні (1934 р.), Саудівській Аравії (1938 р.), в інших країнах після Другої світової війни: у Кувейті – 1946 р., у Катарі – 1949 р., у Абу-Дабі – 1962 р., в Омані – 1967 р., у Дубаї – 1969 р., у Піарджі – 1978 р. Треба зауважити, що

¹ Наук. керівник: доц. Т.Ю. Туниця, д-р екон. наук – НЛТУ України, м. Львів

початок видобування нафти в регіоні не був пов'язаний із внутрішніми потребами країн Близького і Середнього Сходу, а зумовлювався зовнішнім попитом країн світу. Через брак коштів, технологій у цих країнах видобування і розроблення нафти почалася за участю іноземних інвестицій й іноземної робочої сили. Проте наявність таких стратегічно важливих енергоносіїв, як нафта, дала змогу відносно бідним країнам стати економічно важливими для світової торгівлі і промисловості та зайняти провідну роль у розподілі міжнародних сфер впливу [2].

Країни, які володіють нафтовими ресурсами, активно інтегрують і утворюють спільні картелі для створення світової монополії, яка дає право визначення світовою ціни, яка інколи є суперечною з рівноважною ціною ринку. Світовий ринок нафти до 1970-х років перебував під впливом великих вертикально інтегрованих компаній Міжнародного нафтового картелю (МНК). Майже 85-90 % світового виробництва і торгівлі нафтопродуктами зосереджувалися у руках вісьмох найбільших транснаціональних нафтових компаній. Частка нафтового ринку, яка припадала на незалежних продавців, становила лише 5 %, тобто ціни на нафту диктувалися переважно країнами МНК [3]. Зміни на світовому ринку нафти відбулися у 1960 р., коли утворилася картельна міжнародна організація – Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), яка впливає на процес визначення світових цін на нафту. Компанії МНК значно втрачають свої позиції щодо контролю обсягів поставок нафти на світовому ринку, однак ці компанії все ще мають певний вплив на світовому нафтовому ринку [2].

Порівняно зі 70-ми роками тенденція розвитку світового ринку нафти змінилася протягом 90-х років, коли ціна на нафту визначалася за допомогою не лише монопольного принципу. Країни-експортери, які, фактично, диктували ціни на нафту були змуснені частково здати позиції, оскільки важливим фактором зміни процесу встановлення ціни на нафту був швидкий розвиток торгівлі на біржах. У 1986 р., напередодні початку "цінової війни", на Нью-Йоркській товарній біржі (NYMEX) здійснилася торгівля ф'ючерсами на сиру нафту. А вже у 1988 р. торгівлю такими контрактами здійснювалися на Лондонській міжнародній нафтовій біржі (LIPE), а у 1990 р. – на Сінгапурській нафтовій біржі (SIMEX).

І сьогодні у світі найбільшими нафтовими біржами залишаються NYMEX і LIPE, на яких торги здійснюються переважно за допомогою електронних систем. Стандартний лот на двох біржах становить 1000 барелів, тоді коли мінімальний крок зміни – 1 цент [4].

Тенденція розвитку світового ринку нафти змінилася на початку 2008 р., під час світової фінансової кризи. Багато держав, основою фінансових надходжень яких були і залишаються видобуток і продаж нафти під час світової фінансової кризи, опинилися у складних умовах. Основні країни-експортери нафти під дією ринкових механізмів змуснені продавати нафту та нафтопродукти за заниженими цінами. У зв'язку з цим країни-члени ОПЕК, вже давно намагалися змінити свою політику стосовно видобутку та продажу нафти, щоб не зменшувати свої прибутки і надалі мати монопольний контроль над цим сектором міжнародної торгівлі. Така політика спричинена, насамперед, монополізацією і відсутністю добросовісної конкуренції на ринку

нафти. Ряд економічних факторів, які виникли внаслідок світової фінансової кризи – зниження виробництва, зменшення обсягів світових торговельних потоків, тотальне падіння цін – не могли не вплинути на нафтових сектор. Проте така ситуація не влаштовувала країн-монополістів нафтового ринку, які, практично, завжди диктували свої ціни та умови торгівлі. Перший крок проти несприятливих умов фінансової кризи уже зроблено – значне зниження обсягів видобутку нафти. Наступними діями може стати повне припинення поставки нафти на ринки для подальшого продажу за вищими цінами. Незважаючи на зростання запасів і родовищ, з метою утримання цін, як було зазначено вище, країни-експортери зменшують обсяги поставок, що підтверджує відсутність правильного функціонування ринкових та механізмів ціноутворення на ринку нафти [7].

Отже, можна зазначити, що припинення та зменшення поставок нафти здійснюється з метою: збільшення сфери впливу у міжнародних відносинах; максимізація доходів від монопольних прибутків.

Обсяги видобутку нафти, механізми встановлення цін на нафту, правила функціонування торгівлі даними ресурсами, склад учасників і їхні позиції бірж залишаються інформацією закритою і недоступною для багатьох учасників міжнародних відносин. Також існують проблеми у встановленні балансу попиту і пропозиції і позабіржових цін. Об'єднання світових нафтових компаній, з одного боку, і картельні угоди між країнами Близького і Середнього Сходу – з іншого, продовжують здійснювати контроль ринку нафти, що спричиняє неефективність ринку, відсутність прозорості і наявність лобіювання певних економічних і політичних інтересів обраного кола гравців світового ринку, впливають і призводять до високої волатильності цін та обсягів нафти і нафтопродуктів. Адже довготермінова стратегія країн-експортерів нафти полягає в утриманні впливової позиції не лише у світовій економіці, але й в політиці і міжнародних відносинах. Саме це спонукає до інтеграції і утворення картельних угод для зменшення конкуренції.

Під час світової фінансової кризи 2008 р. вчені розвинули декілька наукових підходів щодо подальшого розвитку ринку нафти. Перший констатував про поступове зниження цін і зміну нафтою передового місця на ринку енергоресурсів. Інший підхід пояснював тимчасове зниження цін і зменшення обсягів торгівлі нафтою з подальшим значним зростанням цін і посиленням впливу країн-експортерів нафти [4]. Саме другий підхід пояснює волатильність цін на нафту у післякризовий період. Наприкінці 2010 р. світова ціна на нафту зросла приблизно на 14 дол. і становила приблизно 90 дол. за барель.

Неспроможність відновлення економік країн після світової фінансової кризи без використання нафтової сировини, прагнення країн світу збільшити обсяги промислового виробництва призвели до зростання ціни і підвищення світового попиту на нафту. Така світова економічна ситуація змусила країни світу розглянути два питання, пов'язаних з енергозбереженням та розвитком альтернативної енергетики. Енергозбереження створює можливість не лише довготермінового використання природних ресурсів, а й дає змогу провадити країнам збалансовану еколого-економічну політику.

Альтернативна енергетика дає змогу використовувати нові джерела палива, які спроможні виробляти більша частина країн світу для задоволення сво-

го внутрішнього попиту. Розвиток альтернативної енергетики матиме значний вплив не лише на динаміку світових цін на нафту, а й на зниження економічного, політичного і дипломатичного впливу країн-експортерів нафтопродуктів.

Проте альтернативна енергетика та ефективне енергозбереження потребують довготермінового періоду розроблення і впровадження. Це вимагає залучення значних інвестицій. В сучасних умовах багато країн світу ще не в силах відмовитися або значно зменшити обсяги купівлі і використання нафти та нафтопродуктів, тому світовий ринок нафти не втрачає своїх позицій. Ринок нафти є дуже чутливим не лише до економічних шоків, а й до політичних та історичних змін у країнах-експортерах, які почали відбуватися впродовж 2010-2011 рр. Політичні рухи та протести у Тунісі і в Єгипті спричинили зміни інвестиційного клімату нафтового сектору, ґрунтуючись на тому, що внаслідок протестів і мітингів постраждають Суецький канал і нафтопроводи регіону. Значно загострив цю ситуацію шок, який ринок зазнав через війни в Лівії.

Військові дії в Лівані стали основною причиною для побоювань інвесторів з урахуванням важливості лівійської нафти для світового ринку. Лівія виробляє високоякісну нафту, що має першорядне значення для країн Європейського Союзу. Зменшення поставок лівійську нафту дало право, фактично, в односторонньому порядку диктувати Саудівській Аравії умови торгівлі нафтою, які мали компенсувати лівійської нафти на ринках Південної Європи. Окрім цього, інвестиційні настрої погіршили вибори в Нігерії, та побоювання політичних заворушень у Саудівській Аравії та ситуація в Бахреїні, які могли призвести до загострення напруженості між Іраном та Саудівською Аравією. Крім Лівану, Єгипту та Тунісу протести і хвилювання почали зростати в Ємені та Сирії.

Така політична ситуація стимулювала зростання нової премії за ризик, що водночас, впливало на світову ціну на нафту. На початку січня 2011 р. ціна на нафту марки Brent досягла свого внутрішнього денного максимуму у межах 127 дол. за барель. Оскільки, незважаючи на очікування того, що країни ОПЕК збільшать виробництво для відшкодування втрати поставок з Лівії, видобуток країн-експортерів виявився на 1,3 млн барелів на день (Мб/д) нижчим від рівня, що був до лівійської кризи. Поставки з Лівії у квітні 2011 р. становили в середньому 220 тис. барелів на день (Кб/д) – порівняно зі звичайним рівнем 1,5-1,6 Мб/д. За даними лівійської влади, виробництво нафти в Лівії станом на травень скоротилося до середнього рівня 70-80 Кб/д. Проте держави-експортери нафти повідомляли, що станом на 2011 р. поставки нафти на ринку відповідають попиту на цей продукт. Дещо ціна впала наприкінці 2011 р., причиною цього частково стало зниження попиту через спад промисловості наприкінці року.

Офіційна ціна нафти марки Brent, яка на ринку користується найвищим попитом, на електронній товарній біржі InterContinental Exchange Futures Europe (ICE Futures Europe) за підсумками торгів 17 січня 2012 р. підвищилася на 0,85 дол. і становила 111,29 дол. за барель. У 2012 р. середня ціна на Brent, за оцінками експертів банку Danske Bank, буде дорівнює 119 дол. за барель. (Попередній прогноз – 112 дол. за барель). Ці прогнози та статистичні дані підтверджують зростаючий економічний вплив нафти та нафтопродуктів на світовому ринку [8].

Висновки. Треба зазначити, що нафта не втрачає своїх передових позицій на світовому ринку енергетики. Це пояснюється браком коштів у більшості країн світу на розвиток і впровадження альтернативної енергетики. Прагнення підвищити продуктивність промисловості у післякризовий період стимулює закупівлю нафти на світовому ринку. Проте вплив монополізації сектору нафти залишається значним, непрозорість і заангажованість формування цін не надає змоги ринку нафти функціонувати за допомогою ринкових механізмів.

Питання розвитку, торгівлі, поставок, транспортування, збереження енергоресурсів, фактично, тією чи іншою мірою, стосується усіх держав світу, тому ринок нафти залишається на сьогодні нагальним питанням, оскільки нафта впливає на розвиток світової економіки та положення країн на світовій політичній арені.

Література

1. Гончар М. Запобігання енергетичним кризам через створення секторних режимів прозорості і довіря у Європі / М. Гончар, О. Малиновський. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.nomos.com.ua/content/view/321/86/>.
2. Яценко А. Міжнародні ринки ресурсів / за заг. ред. Ю.В. Макогона. – К. : Центр навч. літ-ри. – 2005. – 194 с.
3. Пахомов Ю. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. – К. : Вид-во "Україна", 1997. – С. 139-159.
4. Speech by Javier Solana. The External Energy Policy of the European Union" / IFRI / Brussels // 1 February 2008. [Electronic resource]. – Mode of access http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/E/discours/98532.pdf – Заголовок з екрану.
5. Солонінко К.С. Міжнародна економіка : навч. посібн. / К.С. Солонінко. – К. : Вид-во "Кондор", 2008. – 380 с.
6. Chao-Wei L. Singapore's Export Promotion Strategy and Economic Growth / L. Chao-Wei // Working paper. – 2001, March, № 116. – 18 p.
7. Огляд фінансових ринків. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.benzotank.km.ua/rinok-nafti/>.
8. Fincompass – новини економіки та фінансів України: Ціни на нафту можуть перевищити 150 доларів за барель. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.fincompass.org.ua/analytics/2731>.

Когут О.І. Тенденции развития мирового рынка нефти в период после кризиса 2008 года

Проанализированы тенденции развития и условия торговли, динамика мировых цен на нефть. Описан процесс адаптации рынка нефти во время мирового финансового кризиса 2008 г. Исследована экономическая политика стран-экспортеров нефти, обусловленная финансовым кризисом. Освещены основные проблемы и недостатки функционирования нефтяного рынка в посткризисный период.

Ключевые слова: рынок нефти, монополизация, энергосбережение, альтернативная энергетика.

Kogut O.I. Tendency of world oil market development during the period after crisis 2008

The process of development and conditions of trade is analyzed and world oil prices are discovered. The process of oil market adaptation is described during the global financial crisis of 2008. Economic policy of petroleum exporting countries, which caused the financial crisis, is researched. The main problems and defects in the functioning of the oil market are ascertained in after the crisis period.

Keywords: oil market, monopolization, monopoly control, energy conservation, alternative energy.